

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

про дисертацію Грони Наталії Вікторівни

**«Система підготовки студентів педагогічного коледжу до формування у
молодших школярів текстотворчих умінь», подану
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання
(українська мова)**

Актуальність обраної теми. З огляду на те що відповідно до освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту початкової загальної освіти мовленнєва змістова лінія навчального предмета «Українська мова» є основною й передбачає розвиток усного та писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу, де тексту надано пріоритетне значення, розроблення методики підготовки студентів педагогічних коледжів і відповідних факультетів університетів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь є актуальною проблемою сучасної лінгводидактики, оскільки процес текстосприймання й текстотворення займає не менше половини навчального часу на уроках мови в початковій мовній освіті.

На підставі інформації, поданої у вступі дисертаційної роботи, а також в авторефераті, зазначимо, що дослідження Грони Н. В. «Система підготовки студентів педагогічного коледжу до формування у молодших школярів текстотворчих умінь» ґрунтується на основних положеннях чинних законодавчих і нормативних документів, концепцій тощо, а також є частиною науково-дослідної теми Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України «Оптимізація дисциплін соціально-гуманітарного циклу у вищій освіти України в контексті євроінтеграції» (№ 0112U000934) як складника фундаментальних досліджень з актуальних проблем суспільних та гуманітарних наук, що входять до Переліку

пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942 «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року».

Водночас потребує уточнення питання, чому, виконуючи дослідження в Київському університеті імені Бориса Грінченка (див. титульний аркуш роботи), дисертантка не пов'язала роботу з жодною науковою програмою й науково-дослідною темою Київського університету імені Бориса Грінченка. До того ж, як засвідчує експериментальна база дослідження (с. 33), одним із закладів вищої освіти, де проведено експериментально-дослідну роботу, був Університетський коледж Київського університету імені Б. Грінченка.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані й подані в дисертаційній роботі, переважно є обґрунтованими, логічними й послідовними. Їм властива осмисленість наукового пошуку здобувачки, умотивованість наукових тверджень, висунутих уперше, а також взаємозв'язок наукових теоретичних положень із практичними рекомендаціями для майбутніх учителів початкових класів. Зокрема, Гро́на Н. В. витлумачила й уточнила змістові характеристики базових понять дослідження «текстотворча діяльність», «текстотворча компетентність», «лінгводидактична система підготовки студентів педагогічного коледжу», схарактеризувала лінгвістичні, психологічні, лінгводидактичні засади формування текстотворчої компетентності студентів педагогічних коледжів.

Вступ дисертації містить усі необхідні компоненти: обґрунтування вибору теми дослідження, мету й завдання дослідження відповідно до предмета й об'єкта дослідження, наукову новизну отриманих результатів, апробацію матеріалів дисертації, перелік наукових методів дослідження, структуру й обсяг дисертації тощо.

Заслуговують на увагу виокремлені лінгводидактичні підходи в підготовці майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів 1-4 класів текстотворчих умінь, які дали змогу дисертантці визначити структуру, зміст, критерії й показники сформованості в учнів умінь текстотворення, а також з'ясувати показники сформованості текстотворчої компетентності майбутніх учителів початкових класів як чинника формування текстотворчих умінь в учнів.

Змістовно в дисертації висвітлено концептуальну модель підготовки майбутніх учителів до організації текстотворчої діяльності молодших школярів в умовах компетентнісного підходу (п. 3.1). Теоретично обґрунтовано й загальні питання організації і проведення всіх етапів педагогічного експерименту, зокрема мету, завдання і зміст експериментального навчання тощо.

Загальні висновки цілком корелюються з метою, завданнями наукового дослідження, теоретичними положеннями в роботі й запропонованими методичними рекомендаціями.

Проте дискусійними можна вважати наукові твердження Грони Н. В., які носять суто декларативних характер і які не конкретизовано й не обґрунтовано в основному тексті дисертації. Зокрема, в одній із часткових гіпотез дослідження Грона Н. В. зазначає, що «підготовка студентів педагогічних коледжів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь буде ефективною, якщо: урахувати здобутки сучасної лінгвістики, психолінгвістики та лінгводидактики у процесі лінгвістичної, методичної підготовки у функційно-системному і мовленнєво-прагматичному аспектах, корелюючи **соціологічний** (виділення наше. – С. О.), соціолінгвістичний, лінгвістичний, психологічний, лінгводидактичний, культурологічний, прагматичний чинники...» (с. 29). Проте соціологічний чинник згадано лише в гіпотезі, навіть у списку використаних джерел відсутні покликання на наукові праці соціологічного спрямування, крім словника із соціології (позиція 604).

Окремі наукові положення, висновки й рекомендації дисертантки є необґрунтованими й сумнівними.

По-перше, у роботі натрапляємо на маніпулювання прізвищами вчених. Наприклад, у тексті дисертації здобувачка покликається на Л. Завгородню, зазначаючи, що ця дослідниця послуговується атрибутивом «текстотвірна» (с. 22). Водночас у списку використаних джерел праці зазначеного автора відсутні. Отже, на підставі ретроспективного аналізу якої наукової літератури Наталія Вікторівна це стверджує? Це саме стосується і Л. Шмельова, який, за твердженням здобувачки, вивчав закономірності породження і сприймання текстів. А у списку використаних джерел праці цього вченого теж відсутні. Також як можна констатувати, що теоретичною основою дослідження слугували концептуальні положення теорії діяльності М. Лісіної, якщо в роботі покликання на цю вчену зроблено лише один раз у вступі дисертації й у списку використаних джерел праць М. Лісіної немає?

По-друге, необдумано, на наш погляд, дисертантка оперує прізвищами вчених, актуалізуючи наукові підходи, визначаючи напрями досліджень, окреслюючи актуальні проблеми тощо. Наприклад, після вступного речення абзацу на с. 24 «*Останнім часом* (виділення наше. – С. О.) помітно активізувалося вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів до організації текстотвірної діяльності учнів» Наталія Вікторівна зазначає прізвища вчених, яких аж ніяк не можна асоціювати з поняттям «останній час», зокрема це Н. Хомський, О. Лурія, О. О. Леонтьєв, Т. Ладиженська, М. Львов, Фігуровський тощо.

Інший приклад. Цитуємо: «*В українській лінгводидактиці* (виділення наше. – С. О.) теоретичним підґрунтям для формування змісту комунікативної компетентності молодшого школяра ... виділяють загальнометодичні принципи навчання рідної мови, які виконують нормативну функцію...» (с. 56). А покликання в дужках дисертанта робить чомусь на учених радянського періоду Л. Федоренко, Є. Тихеєву, Ф. Сохіна, які не стосуються української лінгводидактики апріорі.

До того ж маркером необґрунтованості окремих наукових положень є невідповідність між ініціалами імені вченого в тексті і у спискових використаних джерел. Наприклад, Г. Звягіна (у тексті) – Н. Звягіна (у списку літератури).

По-третє, деякі теоретичні положення не збігаються з матеріалом, поданим схематично. На жаль, це стосується і ключових наукових понять дослідження. Наприклад, на с. 129 читаємо: «У нашому розумінні *текстотворча компетентність* – це володіння компетенціями, які є визначальними у готовності до текстотворчої діяльності» (до речі, на саме це речення натрапляємо й на с. 127), а в рис. 1.4.4 «Модель текстотворчої компетентності» представлено лише знання, уміння й етапи. Виникає суперечність між складниками текстотворчої компетентності, зазначеними в тексті і в схемі.

На ступінь обґрунтованості наукових положень негативно впливає й термінологічне псевдоноваторство Грони Наталії Вікторівни. Наведемо лише кілька прикладів ненормативного використання терміної лексики в дисертації:

спостереження над текстовим матеріалом (с. 28), замість нормативної граматичної форми *спостереження за текстовим матеріалом*;

аналітико-синтетична робота над текстом (с. 243), замість нормативної граматичної форми *аналітико-синтетична робота з текстом*.

У дисертації натрапляємо на різні варіанти термінів для позначення одного й того самого наукового поняття. Наприклад:

поняттєво-категорійний апарат (с. 30), *категоріальний апарат* (с. 62), *понятійно-термінологічний апарат* (с. 245), *поняттєвий апарат* (с. 301);

поняттєво-аналітичний рівень (с. 264), *понятійно-аналітичний рівень* (с. 265);

домінувальним типом вправ є *ситуативні* (с. 84), *ситуативні* завдання (с. 283), *ситуаційні* вправи (с. 381).

Крім того, бажано було б увідповіднити загальнонаукові терміни з сучасною законодавчою базою. Зокрема, варто послуговуватися терміном *освітній процес*, замість *навчально-виховний процес педагогічного коледжу*, *прозорість навчально-виховного процесу*, *навчальний процес*; *заклад вищої освіти*, замість *вищий навчальний заклад* (див. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту»).

Достовірність та наукова новизна результатів, повнота викладу їх в опублікованих працях. Наукова новизна отриманих результатів не викликає сумнівів, оскільки вперше в українській лінгводидактиці науково обґрунтовано теоретико-методичні засади підготовки студентів педагогічного коледжу до формування текстотворчих умінь у молодших школярів та розроблено лінгводидактичну систему такої підготовки, визначено принципи формування текстотворчої компетентності студентів педагогічного коледжу й закономірності формування текстотворчих умінь учнів початкових класів.

Достовірність результатів дослідження забезпечено науково-методичним обґрунтуванням вихідних положень, ефективним використанням теоретичних, емпіричних і статистичних методів, які відповідають предметові, меті й завданням дослідження; упровадженням розробленої лінгводидактичної системи в педагогічних коледжах та закладах загальної середньої освіти, позитивною динамікою результатів експериментального навчання тощо. Проте для підтвердження достовірності результатів варто було б у вступі обґрунтувати вибір наукових методів дослідження і змістовно схарактеризувати, що саме досліджувалося кожним методом. Це є обов'язковою вимогою до дисертацій (див. п. 8 Вимог до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації»).

До того ж Грона Н. В. у вступі зазначає, що достовірність результатів дослідження забезпечено апробацією дослідження на міжнародних, усеукраїнських, регіональних конференціях, семінарах і круглих столах. Проте в дисертації відсутній обов'язковий додаток з відомостями про апробацію результатів дисертації, у якому потрібно було зазначити не тільки назви конференцій, місце й дату проведення, а й форму участі (див. п. 13 Вимог до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації»).

З вичерпною повнотою в п'ятому розділі описано перебіг формувального етапу педагогічного експерименту й результати дослідного навчання, підтверджені статистичним обрахуванням за критерієм згоди Пірсона. Розкрито зміст, основні завдання експерименту, докладно схарактеризовано лінгводидактичну систему підготовки студентів педагогічних коледжів до формування текстотворчих умінь молодших школярів, що охоплює мету, принципи, зміст, форми, методи, засоби, критерії, показники рівнів сформованості текстотворчої компетентності студентів.

Аналізуючи повноту викладення результатів дослідження в опублікованих працях Грони Н. В., констатуємо:

по-перше, відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.10.2012 № 1112 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» здобувачка за темою дисертації має необхідну кількість публікацій у наукових фахових виданнях України та інших держав;

по-друге, публікації відбивають основні положення дисертації. Зокрема, наприкінці кожного розділу роботи зазначено перелік праць дисертантки, у яких висвітлено матеріали того чи того розділу. До того ж переважна частина публікацій має апробаційний характер.

Водночас не варто було зараховувати статтю «Педагогічні ідеї Т. Ф. та Ф. Ф. Бугайків у курсі викладання методики навчання української мови» (Наукові записки. Сер. «Психолого-педагогічні науки» / Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – Кн. 3. – С. 168–171) (позиція 8, с. 7; позиція 19, с. 33 автореферату) до публікацій, що відбивають основні положення дисертації, оскільки ні імена цих учених, ні педагогічні ідеї їх здобувачка не згадує в тексті наукової роботи взагалі.

Оскільки метою опублікування статті є бажання ознайомити наукову спільноту з результатами свого дослідження, а не бажання збільшити кількість публікацій, вважаємо некоректно з погляду академічної доброчесності публікувати працю (позиція 4, с. 7 дисертації; позиція 16, с. 33 автореферату) в «Наукових записках. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти» (ЦДПУ імені В. Винниченка), що є науковим фаховим виданням педагогічного спрямування, але не за науковою спеціальністю здобувачки. Відразу виникає запитання: наскільки якісно було забезпечено рецензування поданих до публікації матеріалів Грони Н. В., якщо до редакційної колегії зазначеного видання не входить жоден учений за спеціальністю 13.0.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

З огляду на зазначене вважаємо за потрібне звернути увагу і дисертантки, і всіх членів спеціалізованої вченої ради на зміст відкритого листа членів Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій до наукової громадськості України від 10 лютого 2018 року, у якому йдеться про те, що Науковий комітет готує пропозиції до Міністерства освіти і науки України щодо реформування порядку присудження наукових ступенів і впровадження змін до порядку атестації роботи науковців, де важливого значення буде приділено якості публікацій.

У цілому наукове дослідження Грони Н. В. відповідає вимогам до оформлення дисертацій. Основну частину роботи логічно структуровано: є вступ, п'ять розділів, висновки й додатки. Проте згідно з новими вимогами до оформлення дисертацій, затвердженими наказом Міністерства освіти і

науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», список використаних джерел бажано було б сформувати опціонально – у кінці кожного розділу основної частини дисертації. З метою ознайомлення зі змістом та результатами наукового дослідження на початку дисертації подано анотації державною й англійською мовами, де дисертантка стисло представила основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни. Наприкінці анотації наведено ключові слова, що відповідають основному змістові наукової праці й відбивають тематику дослідження.

Зміст наукового дослідження повно відбито в авторефераті дисертації, у якому, крім основних положень, подано також фактичні результати й загальні висновки, ідентичні дисертаційній роботі. З метою увідповіднення оформлення дисертації й автореферату бажано було б в авторефераті подати розширену анотацію англійською, а не російською мовою, оскільки на початку дисертації Грона Н. В. стисло ознайомила зі змістом і представила основні результати дослідження у формі розширеної анотації саме англійською мовою.

Загальний висновок

Дисертаційну роботу виконано на досить високому науковому рівні. Зазначені у відгукові зауваження не ставлять під сумнів вагомість нових науково обґрунтованих результатів Грони Наталії Вікторівни, а лише можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації та бути врахованими в подальших наукових пошуках здобувачки.

Методичні рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, стануть у пригоді укладачам навчальних програм з методики навчання української мови для студентів педагогічних коледжів та педагогічних університетів, авторам нового покоління підручників і навчальних посібників, учителям початкових класів у практичній діяльності, викладачам вишів на заняттях із методики навчання української мови, методистам і викладачам закладів

післядипломної педагогічної освіти на заняттях зі слухачами курсів підвищення кваліфікації тощо.

За актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, змістом та оформленням дисертація з теми «Система підготовки студентів педагогічного коледжу до формування у молодших школярів текстотворчих умінь» відповідає пунктам 9–10, 12–14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Грона Наталія Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук,
доцент, проректор з наукової роботи,
професор кафедри слов'янської філології
Херсонського державного університету

С. А. Омельчук

16 лютого 2018 р.

Підпис С.А. Омельчука

підтверджую начальник ВК

В.М. Воробйова